

Пушкар З.М. к.г.н., доцент Тернопільського державного економічного університету,
Пушкар Б.Т. викладач Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка

Основні напрями структурної трансформації АПК на інвестиційній та інноваційній основі

Агропромисловий комплекс – один з найбільших і найважливіших секторів економіки України. Від рівня його розвитку, стабільності функціонування, особливо сільського господарства, залежить стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень життя населення.

АПК України дає 95% продовольчих ресурсів, за рахунок його продукції формується понад 2/3 фонду споживання. Продукція АПК в експортному потенціалі країни становить 25,8%, у т.ч. сільського господарства – 13,7%, харчової і переробної промисловості – 12,1%. На сільське господарство припадає близько 20% загального обсягу валового продукту держави [2]. Роль АПК у забезпеченні національної і продовольчої безпеки суспільства є визначальною. Однак аграрна криза зумовила зменшення продовольчого фонду і погіршення забезпеченості населення продовольством.

Успішний розвиток сільського господарства, на наш погляд, можна забезпечити лише за умови здійснення активних інвестиційних та інноваційних процесів, проведення структурної трансформації АПК, тому вони мають бути найбільш важливими складовими аграрної політики.

Питаннями розвитку АПК займаються багато науковців, а зокрема дослідженням структурної трансформації комплексу – Саблук П.Т., Юрчишин В.В., В.Я. Месель-Веселяк, Кісіль М.І., Чеботарьов В.А. та ряд інших вчених. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про відсутність системного й комплексного підходів до визначення концептуальних засад політики підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки.

Протягом кількох десятиліть структуру агропромислового виробництва України відрізняють диспропорційність і незбалансованість глибинного характеру, що є

наслідком деформованості єдиного господарського комплексу країни, а також процеси порушення організаційно-економічних основ відтворення на мікрорівні та втрати керованості аграрною сферою в загальнодержавному масштабі. При цьому необхідно відмітити, що багато в чому таке становище є наслідком недотримання умов еквівалентності у відносинах сільськогосподарських товаровиробників із усіма іншими суб'єктами виробничої сфери й інфраструктури ринку. Останнє зумовило різкі відмінності прибутковості по галузях економіки, що саме по собі вже є свідченням її структурних перекосів. За даними Інституту аграрної економіки УААН, за останнє десятиріччя тільки через ціновий диспаритет з аграрної сфери було "вимито" не менш як 100 млрд. грн.[5].

Внаслідок дії різноманітних ситуаційних чинників і різної реакції регіонів на ринкові реформи поглибилися перекоси в територіально-галузевій сфері агропромислового виробництва, збільшилася різниця в рівні розвитку АПК регіонів. Вкрай несприятливі тенденції спостерігаються також у зміні професійно-кваліфікаційної та статево-вікової структури сукупної робочої сили, насамперед на селі.

Тенденція розвитку агропромислового виробництва в останні десять років дійшла до критичного стану. Найбільш прикрими рисами соціальної сфери села нашої країни є такі: біля 2 тисяч населених пунктів не мають первинних закладів медичного обслуговування та шкіл; дві третини сільських населених пунктів не мають газу. Внаслідок перевищення смертності над народжуваністю та міграційних процесів з демографічної карти країни зникло майже 350 населених пунктів [4]. Низька заробітна плата у порівнянні з іншими галузями економіки, зумовила переважно натуральний спосіб життєдіяльності більшої частини сільських жителів. Цілком природно, що подібне становище викликає незадоволення і соціальну напругу.

Таким чином, у сучасних умовах необхідні не просто структурні зміни, а потрібна система заходів зорієнтована на формування ефективної структури АПК. Отже, необхідна розробка і практична реалізація програм розвитку АПК на інноваційній основі. Для цього повинні бути чітко визначені умови формування

інноваційної стратегії структурної трансформації АПК. Необхідність цих змін в агропромисловому виробництві на інноваційній основі свідчить про макроекономічний характер даної проблеми. Звідси випливає висновок, що саме держава відповідальна за її розв'язання і за формування умов, націлених на практичну реалізацію таких перетворень.

У сучасних умовах потрібна розробка чіткої соціальної політики в аграрній сфері. На нашу думку, серед її стратегічних цілей, слід визначити:

- суттєве підвищення матеріального добробуту, умов життєдіяльності та відновлення соціальної інфраструктури в сільській місцевості (для будівництва об'єктів невикористаного призначення необхідне законодавче встановлення використання частки державних інвестицій, вкладення яких планується в АПК);

- підвищення вартості, якості, конкурентоспроможності й мобільності робочої сили;

- забезпечення раціональної організації виробництва та стимулювання праці;

- оптимізацію статево-вікової та професійно-кваліфікаційної структури робочої сили відповідно до раціональних стандартів організації виробництва;

- стабілізацію чисельності сільського населення з метою подолання скорочення демографічно-відтворювального потенціалу на селі.

На думку Чеботарьова В.А. для забезпечення структурних перетворень в АПК на інноваційній основі необхідно законодавчо закріпити норматив відрахувань від ВВП через системи консолідованого бюджету не менше 5—7% на розвиток АПК, у тому числі не менше 2% — на розвиток науки. Відпрацювання механізмів реалізації даної програми потребує стикування з нормативними актами державно-правового і цивільно-правового, податкового, бюджетного, банківського регулювання, у тому числі — із законодавчими актами про інвестиційну та інноваційну діяльність.

Варто підкреслити, що від формування державної системи організації управління і планування наукового забезпечення інноваційної стратегії, залежить перехід до інноваційної моделі розвитку, оскільки тільки наука покликана продукувати нове знання як умову розробки такої моделі.

Із вступом до СОТ будуть повністю відкриті внутрішні ринки продовольства, що в умовах кризового стану економіки може призвести до зупинки неконкурентоспроможного виробництва. Тільки високоякісна продукція з низькою собівартістю здатна витримати конкуренцію зі світовими аналогами. Поряд із задоволенням попиту на внутрішньому ринку, вихід вітчизняного товаровиробника на зовнішній ринок з конкурентоспроможною продукцією забезпечує окупність інновацій, сприяє нагромадженню капіталу, за рахунок якого можна збільшити масштаби виробництва конкурентоспроможної продукції.

У зв'язку з гострим дефіцитом інвестиційних ресурсів в аграрному секторі України нині, на наш погляд, відсутні можливості для здійснення широкомасштабного інноваційного процесу. Тому визначальною особливістю аграрної політики України, на нашу думку, має бути інноваційний розвиток виробництва і переробки сільськогосподарської продукції за окремими найбільш важливими пріоритетами:

1. Інноваційний розвиток сільського господарства повинен забезпечуватись через систему стратегічних і середньострокових пріоритетних напрямів діяльності з розробки і впровадження у виробництво й переробку продукції сільського господарства високих технологій.

2. Стратегічним пріоритетним напрямом інноваційної діяльності в сільському господарстві й переробній промисловості повинно бути радикальне прискорення науково-технічного прогресу і на цій основі — зниження витрат на одиницю сільськогосподарської продукції та продовольства і підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках. Створення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку малого і середнього бізнесу.

3. Враховуючи обмежені можливості впровадження нових видів сільськогосподарських культур і створення нових видів сільськогосподарської продукції, у галузі слід реалізовувати традиційні підходи до постійного оновлення технологій шляхом широкого застосування новітніх наукових розробок з використанням генетичного матеріалу елітної насінницької та племінної продукції, впровадження технічного прогресу, створення екологічних засобів захисту рослин і

тварин, найбільш ефективних форм поєднання новітніх технологій та організаційно-економічних інновацій.

Одночасно з високотехнологічними інноваціями необхідно забезпечити широке впровадження організаційно-інноваційних розробок, пов'язаних із земельною реформою і введенням вартості землі в економічний оборот, створенням нових ринкових механізмів кредитного забезпечення довгострокових інноваційних проектів, а також формування ринкової інфраструктури в агропромисловому комплексі України.

4. Високотехнічний розвитку сільського господарства повинен реалізовуватись шляхом: кардинального поліпшення фінансування науки як за рахунок бюджету, так і через залучення позабюджетних асигнувань;

першочергової підтримки фундаментальної науки, посилення ролі в координації досліджень і розробці пропозицій щодо реалізації державної політики інноваційного розвитку аграрного сектора економіки;

зміцнення матеріально-технічної бази наукових установ, оснащення їх сучасною комп'ютерною технікою, новітнім обладнанням і приладами;

поліпшення інституційного забезпечення державної інноваційної політики в аграрному секторі економіки шляхом удосконалення систем стандартизації та сертифікації, наближення їх до європейських стандартів;

стимулювання через податкові механізми процесів кооперації науки і виробництва; впровадження регіональних механізмів підтримки інноваційної діяльності;

розвитку й поглиблення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері, насамперед з країнами ЄС і Росією;

вдосконалення правових засад інноваційної діяльності й регулювання ринку інновацій в аграрній сфері через податкові, кредитні, страхові, митні та інші механізми непрямого впливу;

зміцнення кадрового потенціалу сфери інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки; здійснення заходів щодо інтеграції науки і виробництва, створення

агротехнопарків, фінансово-промислових груп, горизонтальних і вертикальних холдингових компаній.

Пріоритетними напрямками інноваційної діяльності у сільському господарстві є: створення та впровадження на основі новітніх технологій високоефективних сортів і гібридів сільськогосподарських культур та нових високопродуктивних порід тварин; застосування ґрунтозахисних систем землеробства, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, використання альтернативних джерел енергії у сільській місцевості, технологій екологічно чистої продукції, моделей економічних відносин та інформаційних систем;

завершення земельної реформи, введення вартості землі до економічного обороту, створення іпотечних механізмів кредитування аграрного виробництва, завершення формування всіх складових ринкової інфраструктури в аграрному секторі;

впровадження системи пільгового рефінансування комерційних банків у разі надання ними пільгових кредитів для реалізації інноваційних проектів з розроблення і впровадження високотехнологічного устаткування, інформаційних баз даних щодо інвестиційних партнерів агробізнесу на зовнішньому і внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки;

створення пайових інвестиційних фондів для реалізації великих інноваційних проектів у сільському господарстві;

розширення форм кредитування інноваційних проектів шляхом здійснення лізингових, факторингових та інших операцій.

Державна політика щодо стратегічних і середньострокових пріоритетних напрямів реалізується через програми розвитку інноваційної діяльності, які мають передбачати комплексний розвиток цієї діяльності по всіх її складових — наука, створення та впровадження інноваційної продукції, техніко-технологічне переоснащення виробництва, навчання, підготовка і збереження кадрів, маркетингові дослідження щодо інновацій та інформаційне забезпечення.

Реалізація наведених вище положень інвестиційних та інноваційних процесів аграрної політики України створить засади для подолання інвестиційної кризи в

аграрному секторі економіки, відновлення і накопичення капіталу, підвищення ефективності й конкурентоспроможності виробництва продукції. Подальші перспективи дослідження з питань інвестиційного та інноваційного розвитку аграрного сектора економіки, структурних перетворень АПК доцільно здійснювати у напрямку уточнення окремих положень аграрної політики України.

Література

1. М.І.Кісіль. Тенденції і напрями активізації аграрного інвестиційного процесу // Економіка АПК, 2002. – № 4. – С.71.
2. З.М.Пушкар. АПК України / Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка України / за ред Є.П.Качана. Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 190-209.
- 3.П.Т. Саблук. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Т. III. – К.: ІАЕ. – С.183, 172.
4. П.Т.Саблук. Стратегічні напрями аграрних реформ – перехід на інноваційну модель розвитку // Економіка АПК, 2002. – № 12. – С.12.
5. В.А. Чеботарьов. Необхідність та умови структурної трансформації АПК на інноваційній основі // Економіка АПК, 2003. – № 7. – С.33-34.
6. В.В. Юрчишин. Науково-методичні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки // Економіка АПК, 2003. – № 1. – С.19.

Пушкар З.М., Пушкар Б.Т.

Основні напрями структурної трансформації АПК на
інвестиційній та інноваційній основі

В статі розглянуто структуру агропромислового виробництва, визначено її деформованість у сучасних умовах, запропоновано основні пріоритетні напрями інноваційної діяльності у сільському господарстві, а також напрями структурної трансформації агропромислового комплексу на інвестиційній та інноваційній основі.